

шляхом. Її не зламали п'ять років мордовських таборів і три роки заслання. Не змусили очерствіти підлі знущання, коли після тривалої заборони їй дозволили творити, а потім усі витвори цинічно знищили. Вона повернулася і ще довго жила посеред нас, як завжди, впевнена в своїх силах, з незламною вірою, чистою душею...

СИМВОЛЬНИЙ ПРОСТІР МИСТЕЦТВА СТЕФАНІЇ ШАБАТУРИ

Усі мистецькі практики Стефанії Шабатури – малярство, графіка, різні форми художнього текстилю, мініатюри в техніці бісеру – розвинулись з її індивідуального світогляду як стадії опанування нею світом у ліричних і драматичних проявах. У кожному творі, крім прямої реакції на побачене чи подразнене (в глибині душі, на підсвідомому рівні), є певна комбінація рис, яка вирізняє авторку на тлі історичного часу і контексту мистецького життя України в другій половині ХХ і на початку ХХІ ст.

Творча вмотивованість Стефанії Шабатури була похідною від самих основ її родинного життя, де підтримувався культ національної традиції зі світоглядним симбіозом давніх народних вірувань і християнства. Дитячі враження від глибоко шанованих вдома релігійних свят стали базовим ресурсом для її візуальних асоціацій, пізніше трансформованих у теми і мотиви творів. Графіка 1960-х рр. так і документує той звичний лад народно-традиційного життя, який утримувався в багатьох українських селянських сім'ях на противагу ціннісно-конгломератній «радянській культурі». Спосіб рисування художницею-початківцею побутових сцен або типажів був таким же звичним, як і плинність самого життя, з черговістю календарних циклів і перемінами у настроях людей і природи. Десь тоді, коли уродженка квітучого села Іване-Золоте, що розкинулося на березі Дністра, у Львові здобувала художній фах, і відбулася засаднича таїна перетворень у її образно-пластичному мисленні. Відтак живі, прямі інформативні «посили» від природи, певних ритуальних подій набували суб'єктивованої творчої реакції, де мінялася сама мова зображення через відбір, стилізацію й синтетичне узагальнення.

Подібне скерування творчого пошуку Стефанія Шабатура могла побачити і в інших львівських мистців-ровесників, які намагалися знайти індивідуальну манеру в малярстві і графіці шляхом зближення з етнографічним контекстом середовища. Український фольклор у його нецензурованому ядрі залишався для візуального мистецтва чи не основним постачальником образно-асоціативних ідей. Тоталітарна влада в особі цілого загону чиновників це розуміла, бажаючи

спотворювати традицію різними «новотворами» на возвеличення партії з її більшовицькою ідеологією. Але ця хитромудра окупація традиційної культури українців не дала очікуваного ефекту. Навпаки, саме фольклор додав снаги і сили професійним художникам протистояти соцреалістичній інвазії і знаходити канали для комунікації з вищими критеріями мистецтва. Таку внутрішню свободу плекала в собі і молода Стефанія Шабатура, коли розбудовувала свій образний світ й авторську філософію форми. Після тонових монотипій з їхніми майже домашніми рефлексіями вона переходить до композицій, в яких конструюється умовно-метафоричний простір, де вже з'являються символічні елементи вищого порядку роздумувань про сучасність та історію.

Не дивно, що саме Леся Українка з її безсмертною «Лісовою піснею» стала для Стефанії Шабатури тим творчим і громадянським прикладом, який вивів її на новий виток ідей і тем. І саме в цьому періоді творчої біографії майже синхронно формується сприятливе середовище для цього поглибленого шляху шукань. Вродлива, сповнена снаги і відчуття можливостей сказати вагоме слово в мистецтві, вона враз опиняється в статусі небажаних для влади осіб. Своїми новими композиціями – графічними аркушами та гобеленами – вона апелювала до глибинних етнонаціональних первнів Українства, до високих гуманістичних ідеалів, які, як виявилось, підірвали устої промосковської влади в Україні. Поруч із нею було гроно таких же талановитих і свідомих молодих людей, які шукали своїх справжніх духово-ціннісних коренів – Ірина та Ігор Калинці, Василь Стус, Марія Савка, брати Горині, В'ячеслав Чорновіл. Читання забороненої літератури, інсценізація вертепів, співи народних пісень підсилювали прагнення кожної творчої одиниці до формування рідного, національного контексту життя як острівця свободи в новоімперському конгломераті Радянського Союзу. Леся Українка з її феноменальним творчим інстинктом, рівно ж як і з загостреним відчуттям краси і болю, стала на цей час для мисткині провідницею до глибших занурень в естетичні аспекти мистецтва, що привело її до великих успіхів насамперед у галузі художнього текстилю.

Цей ранній період творчості Стефанії Шабатури можна було б назвати романтичним, оскільки концентрація пориву авторки до світла, до національної гідності і справедливості була настільки великою, що дала рідкісні як для того часу зразки сплаву лірики та громадянського пафосу в сміливих образно-пластичних рішеннях. Без перебільшень ідейним та водночас естетичним маніфестом авторки став гобелен «Прокинься, Трое!», доволі відвертий за суспільно-смісловою паралеллю. Твір промовляв не тільки закличністю, а й гостро експресивною формою, що перефразувала досвід європейського мистецького авангарду. Цікавий у своїх деталях з гіперболізованими зображеннями персонажів драматичної поеми «Кассандра», гобелен справив сильне враження на коло друзів художниці, надалі ставши одним із символів

загальнонаціонального руху опору режимові. Інший великоформатний гобеленний твір Стефанії Шабатури за Лесиним мотивом «Або погибель, або перемога...», рівно ж як і дещо відмінний за організацією образу «Ходить Довбуш молоденький», остаточно закріпив те авторське кредо, яке було несумісним з офіційною доктриною «прогресивної» радянської культури.

З кульмінацією політичних репресій проти української інтелігенції на початку 1970-х рр. цей період творчості Стефанії Шабатури завершується. 1972 р. у кабінеті слідчого вона довідалася, що її виключено з лав Спілки художників УРСР. В ув'язненні у мордовському таборі спершу мала заборону на малювання, а коли після протестних акцій їй таки передали від мами папір, олівці, фарби і пензлі, ввели нову заборону на малювання «довколишнього пейзажу». Так визначилося тематично-жанрове поле творчості в цей важкий період її життя. Як згадує авторка, «малювала я в основному ескізи гобеленів у надії, що придадуться колись на волі, розмаїття квітів із куцих грядок, оброблених руками моїх товаришок, монотипії, портрети подруг... понад сотню екслібрисів...».

Акварельні аркуші Стефанії Шабатури з мотивами квітів належать до найбільш вражаючих мистецьких документів українського інтелектуального спротиву в цей період національної історії. Як повний контраст до обставин – чистота, м'якість ліній, аж до болю прозорість барв, десь із натяками на обмежувальні кордони жіночого концтабору (малюнки виконувались на пленері). Краса й велика внутрішня сила об'єднали ці аркуші антитезою щодо політичного режиму, в якому обмежувалися права людини. Не можна не дивуватися з того, як знайшлися такі струни, щоб так тонко передати щемливу тему волі, яка, очевидно, повсякчас нагадувалась у снах. Філігранно точне відтворення повітряності, артикульована ніжність скеровувала думку до дальших творчих перспектив, які неодмінно мали відкритися. Ескізування композицій майбутніх гобеленів мало більш системний характер. На відміну від публіцистично виразних, фабульних гобеленів 1960-х рр. Стефанія Шабатура шукала більш знакових рішень, дещо перебудовуючи парадигму свого образного мислення. Фактично, це заклало якісно новий шлях її творчості, який і розпочався в 1980-х рр., після звільнення з ув'язнення.

Гобелен малих форм, а також килимарство, яким захопилася Стефанія Шабатура, ввібрали ознаки складного знаково-семантичного пошуку, в чому проявилася зрілість її світоглядної платформи. В окремих випадках можна говорити про наукове реконструювання деяких універсальних знакових систем, які набули розвитку в українському народному декоративному мистецтві і розкрилися в поліваріантах орнаменту. Беручи участь у Міжнародному симпозіумі «Екологічний ракурс», мисткиня ще більше зацікавилася етногенетичною природою текстилю, щільніше входячи в питання архетипів народної уяви та їхньої трансформації в знаки-символи. Ху-

дожниця виконала чимало цікавих міні-гобеленів саме такого композиційно-образного типу, але, крім них, – і більш осучаснені за формальними ознаками роботи, позначені концептуальним підходом. Зовсім новим напрямом її творчої діяльності стали вироби з бісеру – як ужиткового, так і виставкового характеру. З великим аналітичним і життєвим досвідом Стефанія Шабатура вклала в ці мистецькі перлини й індивідуальне розуміння національно-культурного контексту, який вона зберегла в своїй творчій волі. В такому широкому діапазоні тем, ідей і формально-образних рішень і вибудовується цілісність мистецького імені Стефанії Шабатури як однієї з найяскравіших репрезентантів духовно-культурного життя в Україні. Всупереч політичним репресіям художниця зберегла питомі риси свого мистецтва, нав'язавши ціннісний зв'язок з народно-традиційним комплексом і в широті авторського світогляду розкривши у творах велику панораму національного характеру, буття та ідеалів в історичній динаміці і сучасності.